

Handlingsbeskrivelse på grundlag af den dynamiske psykologi.

Den strukturalistiske fornyelse af litteraturvidenskaben, som har fundet sted i de senere år, er blandt andre ting kommet til udtryk i bestræbelser for at forbedre kommunikationen til de andre humanistiske videnskaber, sprogvidenskaben, sociologien og psykologien. For de to første discipliners vedkommende er man allerede kommet temmelig langt i dialogen og har kunnet overtage en række nyttige formuleringer, men for psykologiens vedkommende har kommunikationen på grund af litteraternes ukendskab og klassiske aversioner været temmelig ringe. Det er naturligvis kedeligt i sig selv men især, fordi den del af den moderne psykologi, der beskæftiger sig med menneskets handlen, udmærker sig ved at være strukturalistisk og ved at have færdige formuleringer, der ligger tæt op af den litteraturvidenskaben for tiden kæmper med.

Den psykologi, som hidtil har været kendt og brugt i litterære beskrivelser, er de teorier af Freud og Jung, der går under navnet dybdepsykologi eller psykoanalyse. Mod denne anvendelse kan der rejses væsentlig kritik, psykologisk såvel som litterær. Idet man anerkender, at tendensen i Freuds arbejde har været af uvurderlig betydning for psykologiens udvikling, rettes kritikken mod de enkelte formuleringer, som er for simple og uspecificerede. Murray, som ganske vist ikke ser sig i stand til at forbedre Freuds oprindelige tredeling, forkaster det centrale motivationsbegreb som ubrugeligt uden et ustyrligt antal hjælpehypoteser. "Freud, --- gives a one-sided theory which fails to account for the pleasure of exercise and contemplation and fails to provide an hedonic basis for the structuration of the Ego." (1 p 93) Der rettes også kritik mod dybdepsykologiens form og metode, her Tranekjær Rasmussen. "Det er i de fleste tilfælde følt at læse om og se, hvordan ordet "ubevidst" bruges. Er bevidsthedslivet således karakteriseret ved mængden af alle mulige bevidsthedsdannelser er det ikke rart at se nogle af disse karakteriseret som værende "ubevidste"." (2 p 25)

Litterært kan man især kritisere brugen af psykologi for at beskæftige sig med forfattere i stedet for værker og for at lade de psykologiske formuleringer fremtræde uformidlet som fremmedelementer i litteraturbeskrivelsen. Det første er i nogen grad et spørgsmål om vurdering, men det sidste er absolut utiladeligt. Man kan ikke anvende ord som f. eks. drift eller behov, hvad enten definitionen er neurologisk, fysiologisk eller social, til beskrivelse af et emne (en person), som hverken er fysiologisk eller socialt, men sprogligt-litterært. Den dobbelte kritik kan sammenfattes: de psykologiske teorier, der har været anvendt, anses blandt psykologer for forældede, og måden, de har været anvendt på, er ikke litterær.

Skal der være nogen mening i at anvende den dynamiske psykologis erfaringer i litteraturvidenskaben, må man søge at ændre definitionerne, så de passer til det litterære værk. De dynamiske begreber må defineres sprogligt, nærmere betegnet semantisk, og man må så se i hvor høj grad, det er muligt at opretholde relationerne mellem de omdefinerede begreber.

Den i hovedtrækkene amerikanske retning inden for psykologien, som går under navnet dynamisk psykologi, er en række begrebsbygninger til beskrivelse af causale forløb i adfærden. Disse begrebsbygninger er empirisk-teoretiske systemer, som det er defineret hos Parsons & Shils. "We speak of an empirical-theoretical system whenever a sufficient number of relevant variables can be brought together in a single theoretical system of interdependence adequate for a high level of precision in predicting changes in empirical systems outside special experimental conditions." (3 p 51) Et system til beskrivelse af det litterære værk kan i modsætning hertil aldrig blive andet end, hvad der samme sted kaldes kategorisk, fordi der ikke kan blive tale om nogen form for verifikation.

Det man får ud af sådanne bestræbelser er altså et system til kategorisering af de dynamiske forløb i det litterære værk. Inden jeg går over til at opstille selve systemet, vil jeg lige klargøre min brug af to almindelige begreber, som har betydning for foretagendet. Ved en beskrivelse forstår jeg en kategorisering af arten: Dette element i det empiriske forløb refererer til dette element i systemet. En forklaring er et udsagn af arten: dette element i det empiriske forløb har causal forbindelse med dette andet element i det empiriske forløb. Beskæftigelsen med værket skal være rent beskrivende og ikke forklarende. En forklaring ud over den, der er eksplicit i værket, er en indlæggelse at et causalt forløb, som ikke eksisterer i værket, og som sådan vold mod dette. Det er nødvendigt at pointere forskellen, da brugen af psykologi i litteraturvidenskaben meget ofte har animeret til den slags forklaringer, og hvad værre er til negativ dom over et værk, hvis indhold ikke var i overensstemmelse med de psykologiske erfaringer.

Man kan til en begyndelse stille spørgsmålet, hvad er litterær handling? Da litteraterne sjældent giver noget klart svar, kunne man spørge psykologerne, hvad menneskelig handlen er. Murray udtrykker det således. "... a temporal series of more or less organized muscular contractions- - a temporal series of more or less organized words or written symbols." (1 p 56) Tranekjær Rasmussen definerer en handling som en succession af oplevelsessituationer ledsaget af voluntære kvaliteter, hvis man selv er den handlende person, og uden disse, hvis man ikke er det. (2 p 90-92) Den sidste lægger mere vægt på det fænomenologiske. Parsons & Shils forsøger en analytisk definition. "(1) Behavior is oriented to the attainment of ends or goals or other anticipated states of affairs. (2) It takes place in

situations. (3) It is normatively regulated. (4) It involves expenditure of energy or effort or "motivation"---. When behavior can be and is so analyzed, it is called "action." (3 p 53) Her røres ved noget, som er centralt for enhver beskrivelsesteori, nemlig skellet mellem det empiriske og det systematiske. Parsons & Shils handlingsdefinition er systematisk. Den litterære systematiske definition kan lyde som følger. Det semantiske forløb eller successionen af semantiske elementer er handling, når det analyseres efter begreberne orientering og situation i forhold til subjektet. De to underbegreber bliver defineret om lidt.

Først må forholdet mellem empiri og systematik klarlægges, så man ikke blander definitionerne sammen. De empiriske emner er de semantiske elementer og deres indbyrdes relationer, de systematiske begreber er kategorier til klassifikation af disse emner. Psykologiens empiriske emner er i første række de såkaldte handlingssystemer, (en lidt selvmodsigende betegnelse) der organiserer handlingen. Parsons & Shils opstiller tre systemer. Det sociale system: "(1) It involves a process of interaction between two or more actors, -- (2) The situation toward which the actors are orientated include other actors. -- (3) There is in a social system interdependent and, in part, concerted action in which the concert is a function of collective goal orientation or common values, and of a consensus of normative and cognitive expectations." Personlighedssystemet: "(1) It is the system comprising the interconnections of the actions of an individual actor. (2) The actors actions are organized by a structure of need-dispositions. (3) -- the actions of a single actor have a determinate organization of compatibility or integration with one another." Det kulturelle system: "(1) The system is constituted --- by the organization of the values, norms, and symbols which guide the choices made by actors and limit the types of interaction which may occur among actors. (2) Thus a cultural system is not an empirical system in the same sense as a personality or social system, because it represents a special kind of abstraction of elements from these systems. (3) -- it must have a certain degree of consistence. (4) Thus a cultural system is a pattern of culture whose different parts are interrelated to value systems, belief-systems, and systems of expressive symbols." (3 p 55) Bortset fra opfattelsen af det kulturelle system er der ikke noget nyt i definitionen af de empiriske emner. Beskrivelsen er blot en (psykologisk) specificering af emner, der også er formuleret semantisk, jf. f.eks. Greimas' udsagn om isotopi. Der er derfor ingen grund til at transformere disse definitioner nu. Det ny, som den dynamiske psykologi kan tilbyde, er den effektive systematiske behandling af disse emner.

Grundlaget for såvel den psykologiske som den litterære handlingsbeskrivelse er beskriverens arbitrære valg af referencepunkt. I litteratur-

videnskaben har det været almindeligt, at dette valg var implicit, ofte har selv beskriveren næppe været klar over sit valg og har suverænt eller forvirret vandret fra det ene system til det andet. Valget af udgangspunkt må gøres eksplicit, og beskrivelsen må holdes inden for systemets rammer, indtil beskriveren udtrykkelig gør opmærksom på, at han nu skifter referencepunkt.

Den psykologiske konception af referencesystemet er således. Referencesystemet omfatter: "actors, a situation of action, and the orientation of the actor to that situation." (3 p 56) Det litterære referencesystem består af de samme tre begreber. Man kan godt bruge de samme navne, ingen af dem er særligt belastede. Det første begreb, aktor, refererer systematisk til referencepunktet og empirisk til handlingssystemet. Empirisk refererer aktor til det element af en vis enhed, oftest betegnet ved et navn eller en ret fast konstellation af substantiver og adjektiver, som er knyttet til handlingen i kausalt forhold, og som omfatter relationerne mellem de handlinger, der er knyttet til samme element. Som referencepunkt er aktor subjekt, når pladsen i analysen er central, og objekt når pladsen er perifer. Det sidste er det vigtigste, det er grundlaget for hele systemet.

Det andet begreb i systemet er situationen. "It is that part of the external world which means something to the actor whose behavior is being analyzed. -- The situation thus consists of objects of orientation." (3 p 56) Da litteraturvidenskabens emne er mere omfangsrigt end psykologiens, f.eks. kan et element, der betegner en ting, udmærket være genstand for beskrivelse, kan man formulere definitionen af situationen lidt simplere. Empirisk refererer situationen til handlingssystemer (i den semantiske definition, ikke i den psykologiske), og systematisk omfatter situationen de perifere aktorer, objekterne, når de er relevante for beskrivelsen. Spørgsmålet om relevans afgøres ved, om der foreligger orientering fra subjektet.

Det tredje og mest omfangsrige begreb i systemet er orienteringen. Den psykologiske konception forløber således. "It is the set of cognitions, cathexes, plans, and relevant standards which relates the actor to the situation." (3 p 56) Orienteringen deles i motiv- og værdiorientering. "Motivational orientation refers to those aspects of the actors orientation to his situation which are related to actual or potential gratification or deprivation of the actor's need-dispositions." (3 p 58) "Value-orientation refers to those aspects of the actor's orientation which commit him to the observance of certain norms, standards, criteria of selection, whenever he is in a contingent situation which allows (and requires) him to make a choice." (3 p 59)

De to typer inddeles hver i tre måder. For motivorienteringen: "i. The cognitive mode involves the various processes by which an actor sees an

object in relation to his system of need-dispositions. Thus it would include the "location" of an object in the actor's total objectworld, the determination of its properties and actual and potential functions, its differentiations from other objects, and its relations to certain classes. ii. The cathectic mode involves the various processes by which an actor invests an object with affective significance. Thus it would include positive or negative cathexes implanted upon objects by their gratificational or deprivational significance with respect to the actor's need-dispositions or drives. iii. The evaluative mode involves the various processes by which the actor allocates his energy among the various actions with respect to various cathected objects in an attempt to optimize gratification." (3 p 59) For værdiorienteringen: "i. The cognitive mode of value-orientation involves the various commitments to standards by which the validity of cognitive judgements is established. These standards include those concerning the relevance of data and those concerning the importance of various problems. ii. The appreciative mode of value-orientation involves the various commitments to standards by which the appropriateness or consistency of the cathexis of an object or class of objects is assessed. These standards sometimes lay down a pattern for a partikular kind of gratification; for example standards of taste in music. iii. The moral mode of value-orientation involves the various commitments to standards by which certain consequences may be assessed. Specifically, they guide the actor's choices with a view to how the consequences will effect (a) the integration of his own personality system and (b) the integration of the social systems in which he is a participant." (3 p 60)

Den litterære definition af orienteringen kan lyde således: Orienteringen er det begreb, der klassificerer relationen mellem subjekt og objekt. Der er to centrale karakteristika for at opfatte relationen som orientering. Orienteringen er hedonisk, f. eks. udtrykt gennem ordet cathexis, og den er diskriminerende. Det sidste er vel umiddelbart acceptabelt, om det første kan man sige, at selve begrebet handling implicerer en vis hedonisme. I det øjeblik, der foreligger et forløb i en bestemt retning, er der impliceret en positiv og en negativ værdi, handlingen forløber imod noget og væk fra noget andet. Accepterer man hedonisme i denne reducerede betydning er det vel et rimeligt grundlag. De relationer, der har sådanne karakteristika, klassificeres som orienteringer. På grund af det udvidede aktorbegreb er det nødvendigt at gøre opmærksom på, at den psykologiske beskrivelse kun omfatter, hvad man kan kalde sociale orienteringer, men de ikke-sociale orienteringer er i reglen så simple, at de ikke volder problemer. Litterært kan man på samme måde dele mellem værdi-orientering og motiv-orientering. Motiv-orienteringen tager udgangspunkt i det hedoniske, "subjektets ønsker" og klassificerer derfra,

værdi-orienteringen tager udgangspunkt i de mønstre, objekterne danner, og klassificerer derfra. De tre elementer i motiv-orienteringen har følgende litterære definition. 1. Erkendelse. Subjektets intellektuelle placering og diskriminering af objekter. 2. Ønske. Subjektets placering af positive og negative betydninger på objekter. Dette er den centrale orientering, den der konstituerer hele resten af orienteringen og handlingen. 3. Vurdering. Subjektets organisering og udvælgelse af flere evt. modstridende orienteringer og planlægning af handling. Elementerne i værdi-orienteringen er følgende. 1. Intellektuel gyldighed. Subjektets orientering i overensstemmelse med sin opfattelse af objekters sandhed og troværdighed, de intellektuelle systemer, som subjektet anser for sande og betydningsfulde, religion, videnskab etc. 2. Æstetik. Subjektets orientering i overensstemmelse med de æstetiske mønstre, han anser for sande og prisværdige. Subjektets smag. 3. Moral. Subjektets orientering i overensstemmelse med de forudsete konsekvenser af handlingen for subjektet selv og for objekterne. Overensstemmelse med de mønstre, der forbinder visse handlinger med visse konsekvenser.

Det er langt fra altid, at alle disse aspekter af orienteringen forekommer eksplicit i forløbet, men de der gør det skal isoleres og beskrives.

For med nogenlunde lethed at kunne håndtere de forskellige typer af relationer, har de fleste psykologer konstrueret et samlebegreb for orienteringerne, som går under så forskellige navne som drift, behov, instinkt. Murray refererer til det fysiologiske (1 p 123), Tranekjær Rasmussen og f. eks. McClelland refererer til det fænomenologiske (4 p 466). Hos Parsons & Shils finder man den systematiske definition, som det er rimeligt at følge i en litterær definition. "The allocative foci of personality systems are need dispositions. - - - The referent of need-disposition is, in a sense, a set of concrete orientations.

That is, a need disposition is an inferred entity; it is inferred on the basis of a certain consistency of choosing and cathecting in a wide variety of orientations." (3 p 91-92) "The conjoined word need-disposition itself has a double connotation; on the one hand, it refers to a tendency to fulfill some requirement of the organism, a tendency to accomplish some end state; on the other hand, it refers to a disposition to do something with an object designed to accomplish this end state. - - - its denotation is a group of orientations (or the postulated variable which controls that set of orientation)." (3 p 115)

Det samlebegreb, man kommer til at operere med i litteraturvidenskaben kan kaldes motivet. Ordet har både litterære og psykologiske aner. Motivets definition er følgende: 1. Det er et konstrueret begreb. 2. Det betegner en tendens til at nå et beskrevet slutpunkt. 3. Det er konstrueret som en samling eller organisation af de litterære orienteringer til en helhed. 4. Konstruktionen foregår ved iagttagelsen af lighed, afhængighed og sammenhæng i de enkelte orienteringer.

En række psykologer prøver at lave forhåndsklassifikationer af behovene (motiverne), der kan passe på et stort antal situationer. En sådan forhåndsklassifikation kan vel aldrig blive fuldstændig dækkende, og en række psykologer f. eks. Allport betvivler dens nødvendighed (5 p 204). Hertil kan man sige, at hvis man skal nå længere i beskrivelsen end til parafrasen, er en eller anden form for klassifikation nødvendig, og dette argument kan også anvendes på litteraturbeskrivelsen. Den centrale klassifikation er Murrays, alle senere klassifikationer er påvirket af hans. Behovene er opdelt i grupper, og derefter i dichotomier og trichotomier f. eks. tiltrækkende og frastødende behov. Listen er som følger.

n Inspiration	n Conservance	n Similance
n Water	n Order	n Autonomy
n Food	n Retention	n Contrariance
n Sentience	n Construction	n Aggression
n Sex	n Superiority	n Abasement
n Lactation	n Achievement	n Blameavoidance
n Expiration	n Recognition	n Affiliation
n Urination	n Exhibition	n Rejection
n Defecation	n Inviolacy	n Nurturance
n Noxavoidance	n Infavoidance	n Succorance
n Heatavoidance	n Defendance	n Play
n Coldavoidance	n Counteraction	n Cognizance
n Harmavoidance	n Dominance	n Exposition
n Acquisition	n Deference	(1 p 79-83)

En liste, der bygger på ovenstående, (en vis reduktion er rimelig) vil være en udmærket forhåndsklassifikation af de litterære motiver.

Nogle klassifikationer, som gælder alle motiver og forholdet mellem motiverne, er det rimeligt at fremdrage nu. I overensstemmelse med Tranekjær Rasmussens skelnen mellem a- og b-behov, kan man skelne mellem primære og sekundære motiver. Det primære motiv er den helhed, som beskriveren konstruerer mellem subjektet i handlingen og handlingens forløb, og det sekundære motiv er det fiktive subjekts egen interpretation af forholdet mellem ham selv og handlingen. Det er langt fra altid, der er eksplicite sekundære motiver i teksten, men hvor de er der, er det vigtigt, at de bliver beskrevet i forhold til de primære motiver.

Murray (1 p 86-89), som følges af Tranekjær Rasmussen (2 p 31 og 70 ff.) nævner fire mulige relationer mellem enhederne, hvoraf tre er anvendelige i en litterær beskrivelse: Fusion, konflikt og Subsidiaritet. Fusion: To motiver er knyttet simultant til subjektet, og handlingen er af en sådan beskaffenhed, at den realiserer begge motiver. Konflikt: To motiver er

simultant knyttet til subjektet, og handlingen er af en sådan beskaffenhed, at den ikke kan realisere begge motiver. Subsidiaritet: To motiver er knyttet til subjektet i et determinationsforhold, således at handlingen resulterer i det første motivs realisation ved at realisere det andet motiv. Forskellen mellem subsidiaritet og fusion fremtræder ved, at når det første motiv er effektueret, opløses det andet, der jo kun er et "hjælpemotiv", mens motiver, der indgår i fusion kan fungere uafhængigt.

Hermed er konceptionen af den centrale del af referencesystemet afsluttet, men dertil knytter sig endnu tre underordnede systemer, som går tættere på teksten og i høj grad karakteriserer den. Det første system er det, som konstitueres af de såkaldte mønstervariable. Enhver semantisk relation gennemløber de fem nedennævnte dichotomier før den har en specifik mening, og orienteringen kan altså karakteriseres derefter.

- "1. Affectivity - Affective neutrality
2. Self-orientation - Collectivity-orientation
3. Universalism - Particularism
4. Ascription - Achievement
5. Specificity - Diffuseness

Tilhørsforholdet til referencesystemet beskrives således. "Basically, the pattern variables are the categories for the description of value-orientations which of course are in various forms integral to all three systems.— The pattern variables apply to the normative or ideal aspect of the structure of systems of action; they apply to one part of its culture." (3 p 78) Arten af modsætningerne beskrives kort således: "The first concerns the problem of whether or not evaluation is to take place in a given situation. The second concerns the primacy of moral standards in an evaluative procedure. The third concerns the relative primacy of cognitive and cathectic standards. The fourth concerns the seeing of objects as quality or performance complexes. The fifth concerns the scope of significance of the object." (3 p 78) De fem modsætningspar står i samme forhold til den litterære orientering som til den psykologiske. De er ikke selv litterære elementer, men klassifikationsgrundlag for orienteringerne, og sat i relation til det handlingssystem, der refererer til personer, klassificerer de motiverne på følgende måde: 1. Aktivitet. Egenskab ved motivet, der udtrykker, at subjektet i forbindelse med de aktuelle objekter udløser motivet i handling. — Passivitet. Egenskab ved motivet, der udtrykker, at subjektet i forbindelse med de aktuelle objekter ikke udløser motivet i handling. 2. Selvorientering. Egenskab ved motivet, der udtrykker, at subjektet giver fortrin til private interesser (orienteringer). — Kollektivorientering. Egenskab ved motiver, der udtrykker, at subjektet giver fortrin til de interesser, der deles af de grupper, i hvilke subjektet er deltager. 3. Universalisme. Egenskab ved motivet, der udtrykker, at subjektet behandler objekter i

overensstemmelse med de almindeligt gældende relationer mellem objekterne. — Partikularisme. Egenskab ved motivet, der udtrykker, at subjektet behandler objekter i overensstemmelse med de specielle relationer mellem subjekt og objekter. 4. Egenskab. Egenskab ved motivet, der udtrykker, at subjektet i sit forhold til objekter fortrinsvis klassificerer efter objekters kvaliteter og egenskaber. — Handling. Egenskab ved motivet, der udtrykker, at subjektet i sit forhold til objekter fortrinsvis klassificerer efter objekters givne eller mulige handlinger og disses eventuelle konsekvenser. 5. Diffus. Egenskab ved motivet, der udtrykker, at subjektets relation til objektet er bred og uafgrænset. — Specifik. Egenskab ved motivet, der udtrykker, at subjektets relation til objektet er begrænset til bestemte emner.

Beskrivelsen af motivet i dets aktuelle fremtrædelse er en klassifikation efter alle fem begrebspar. "In principle, therefore, every concrete need-disposition of personality --- involves a combination of values of the five pattern variables. The cross-classification of each of the five against each of the others, yielding a table of thirty-two cells, will, on the assumption that the list of pattern variables is exhaustive, produce a classification of the basic value patterns. (3 p 93) Dette er altså værdibestanddelen af motivet, som fremtræder gennem krydsklassifikationen, og som sammenholdt med de hedoniske og diskriminative bestanddele, der er beskrevet ovenfor, skulle resultere i en udtømmende klassifikation af motivet.

I den litterære beskrivelse er de vigtigste elementer de, som betegner personer og kulturelle systemer. De første er udførligt beskrevet i forbindelse med motivet, men de sidste har kun fået en meget kort omtale. Det kulturelle system består af symboler i en lidt mere åben og omfattende definition end man er vant til i litteraturen. Den psykologiske opfattelse er således. "— culture is constituted by "ways of orienting and acting," these ways being "imbodyed in" meaningful symbols. --- the symbols which are the postulated controlling entities in this case are not internal to the systems whose orientation they control." (3 p 159) "Thus, we say, symbolization allows "interpersonalized" generalization. It is this very capacity for "interpersonal-generalization" which is the essence of culture." (3 p 162) Det er muligt i den litterære beskrivelse at følge denne opfattelse temlig nøje. Det kulturelle system består altså af orienteringer, der er omdannet til symboler. Denne omdannelse er en generalisation, der frigør orienteringen fra sin oprindelige sammenhæng. I litterær forstand er det kulturelle system de elementer, der betegner generaliserede orienteringer, som ikke er knyttet til en bestemt aktør, som kan knyttes til mange forskellige aktører, men som også kan eksistere frit, d.v.s. indgå i handlingen som aktør, som subjekt eller objekt.

Klassifikationen er den kendte trichotomi. "(1) Systems of cognitive

symbols (beliefs) are ways of cognizing, these ways being controlled by external symbolic objects. (2) Systems of expressive symbols are ways of cathecting (similarly controlled by symbolic objects). (3) Systems of value-orientation standards are ways of evaluating (also controlled by symbolic objects); that is ways of solving conflicts between various units." (3 p 163) Den litterære klassifikation af det kulturelle system er følgende. (1) Idesystemer er generaliserede intellektuelle orienteringer. Et vigtigt skel er her de empiriske og de ikke-empiriske ideer. De empiriske ideer er dem der kan verificeres på videnskabens pågældende stadium, og de ikke-empiriske er dem der ikke kan verificeres. I beskrivelsen af idesystemer er der fire udgangspunkter. a. Ideer om personer, d.v.s. opfattelsen af den menneskelige natur, dens bestanddele og udtryk. b. Ideer om grupper, f.eks. politiske og økonomiske teorier. c. Ideer om fysiske objekter, om naturen. Ideer om kulturelle systemer, det aktuelle og andre evt. modstridende. (2). Æstetiske systemer er generaliserede hedoniske orienteringer. Disse kan beskrives ud fra de samme fire udgangspunkter, f.eks. forestillinger om skønheden af natur eller kunst. 3. Værdisystemer er generaliserede vurderinger. "A system of evaluative symbols comprises: (1) a subsystem of standards for solving cognitive problems, (2) a subsystem of standards for solving cathectic or appreciative problems, and (3) a subsystem of "moral" standards for the over-all integration of the various units of the system." (3 p 170) Det vigtigste af disse aspekter er moralsystemet, som er en generaliseret værdiorientering, og som derfor kan klassificeres efter de førnævnte mønstervariabler. Da de meget ofte og på meget dominerende måde optræder som bestanddele af motiverne, er de overordentlig vigtige for beskrivelsen. Den fuldstændige beskrivelse er en krydsklassifikation af de fem dichotomier.

Det sidste element i den teoretiske fremstilling er det system, som beskriver ændringer i aktører. Også en aktør, der bl. a. er defineret som et system af en vis sammenhæng og enhed, kan undergå forandringer indenfor den ramme, som konstituerer helheden.

Ændringer i aktør fremtræder såvel i psykologien som i litteraturen som regel, når der er diskontinuitet mellem aktør og situation, og ændringen har karakter af en tilpasning mellem de to elementer, jf. de tidligere bemærkninger om hedonisme. Det centrale er systemets tendens til at opretholde sig selv.

Beskrivelsen er en krydsklassifikation af tre relevante dichotomier. Den første angår problemets placering. "— problems may be seen to lie in the external world. -- problems may be seen to lie within the personality system." (3 p 121) Den næste angår arten af problemet. "Problems of allocation are primarily problems of seeing that the system gets done all the things that need to be done. Thus, in the personality system, it breaks

down into two kinds of problems: (a) allocating functions -- (b) allocating time or action --. Problems of integration are primarily problems of adjudicating conflicts between various elements of the system." (3 p 121) Den tredje angår arten af ændring. "First, there are changes determined by the structure of the personality system itself; -- the performance processes. These processes transmit changes from variable to variable without changing the structure of the system. -- Second, changes in the structure or pattern of the system itself are occurring all the time along side of (and partly determined by) the performance processes of the system. These we may call changes of learning, or learning processes. (3 p 123) Litterært kan ændringen i aktor altså klassificeres således. 1. Indvendighed -- udvendighed.

Ændringen er naturligvis altid indvendig, men det element, der forårsager ændringen kan være placeret i eller udenfor aktor. 2. Distribution -- integration. Det er aktors normale samordning og fordeling af sine funktioner, og når dette mislykkes forsøget på at presse de konfliktende funktioner sammen til en helhed. 3. Elementændring og elementtransmission. Det er ændring og fornyelse af de enkelte elementer og transmission af ændringer mellem uændrede elementer. Det er mest praktisk at lade den sidstnævnte klassifikation være den centrale. Krydsklassifikationen forløber da således. Elementændring: 1. Udvendighed-integration. Når elementer udenfor aktor af denne ses at være i konflikt med hinanden eller med aktors motiver, kan aktors orientering til elementerne fornyes. Måden er den sædvanlige diskrimination og generalisation. 2. Udvendighed -- distribution. Når aktor har et problem eller en valgmulighed for fordelingen af sin interesse mellem flere ydre elementer, kan objekter erstatte hinanden som tilknyttet samme motiv. Man kan kalde det substitution. 3. Indvendighed -- integration og distribution. Når der er konflikt eller fordelingsproblemer mellem aktors interne elementer d.v.s. motiverne, må aktor vælge, hvilke der skal gives fortrin og hvilke der skal holdes tilbage. Dette kan kaldes hæmning.

Den anden og mest komplicerede gruppe er elementtransmission: 1. Indvendighed -- distribution. Fordeling af handlemuligheder til de forskellige motiver. 2. Udvendighed -- distribution. Fordeling af interesse til forskellige objekter og udløsninger. -- Det vigtigste er imidlertid integrationerne. 3. Indvendighed -- integration. Problemet er her motiver i konflikt. Forløbet kan kaldes forsvar. Mulighederne er følgende: a. Rationalisation. Aktor interpreterer kunstigt et objekt som knyttet til et (positivt) motiv, mens det i virkeligheden er knyttet til et andet (negativt) motiv. b. Isolation. Aktor nægter at interpretare et motiv som knyttet til et objekt, hvis dette er knyttet til et andet motiv, som er i konflikt med det første. c. Fortrængning. Aktor flytter en positiv betydning lagt på et

objekt, som er pålagt negativ betydning af et andet motiv, fra dette objekt til et andet objekt, som ikke er pålagt negative betydninger. d. Fiksering. Aktor fastholder det negativt interpreterede objekt for at undgå problemer med fortrængningen. e. Undertrykkelse. Aktor ødelægger forbindelsen mellem et motiv i konflikt og resten af systemet af motiver og undertrykker dette motiv. Andre motiver i konflikten kan evt. i samme grad forstærkes. f. Projektion. Aktor undertrykker et motiv i konflikt og forstærker det andet motiv i konflikten. Aktor benægter det undertrykte motivs tilknytning til aktor men interpreterer det som udelukkende knyttet til objekter. -- Dette er de mulige forløb i en motivkonflikt. Overskrifterne skal ikke tages for alvorligt, de er blot taget med for nu at have et navn til de forskellige forløb. 4. Udvendighed -- integration. Dette forløb kan kaldes for tilpasning. Der er tale om to arter af konflikt, mellem objekter indbyrdes og mellem motiver og objekter (pålæggelse af negativ betydning). I det første tilfælde er forløbet en selektion af objekter, som positivt kan knyttes til motiverne. I det andet tilfælde er der to muligheder, aktor kan forstærke eller afsvække sin tilknytning til objekterne. Begge muligheder har en aktiv og en passiv variant. Hvis aktor forstærker relationen kan han aktivt søge at kontrollere objektet, dominans, eller passivt i højere grad give efter for objektets krav, underkastelse. Hvis aktor formindsker tilknytningen, kan han aktivt søge at skade eller fjerne objektet, aggression, eller passivt trække sig tilbage, give afkald på objektet.

Hermed er gennemgangen af det teoretiske system til beskrivelse af litterær handling afsluttet. Jeg har søgt at udvælge de mest værdifulde og velegnede elementer i den dynamiske psykologi og definere dem i overensstemmelse med de almindelige principper for litterære definitioner. Såvidt jeg kan se, vil det give mulighed for en mere detaljeret beskrivelse af handlingen, end man hidtil har været vant til i litteraturvidenskaben.

Noter.

- 1 H. A. Murray: Explorations in Personality. N.Y. 1938
- 2 Tranekjær Rasmussen: Dynamisk Psykologi og dens Grundlag. Kbh. 1960, 2. opl. 1965
- 3 Parsons & Shils ed.: Toward a General Theory of Action. Cambridge Mass. 1951
- 4 D. C. McClelland: Personality. N.Y. 1951 udg. 1960
- 5 G. W. Allport. Pattern and Growth in Personality. N.Y. 1961
- Tranekjær Rasmussen: Bevidsthedsliv og Erkendelse. Kbh. 1956
- K. B. Madsen: Moderne psykologiske metoder. Kbh. 1960
- Greimas: Sémantique Structurale. Paris 1966
- Wellek & Warren: Theory of Literature. N.Y. 1942
- St. Björck: Romanens formvärld. Stck. 1953

Jens Walther:

Handlingsbeskrivelse af Bræen.

Hvis de forskellige dele af *Den lange Rejse* kan betragtes som romaner, afviger de i formel henseende fra den traditionelle romanform, som iøvrigt også Johs. V. Jensen plejer at benytte sig af, på en måde, som især har relevans for handlingsbeskrivelsen. Til subjekterne er der som sædvanligt knyttet centrale orienteringer, men til disse er der ikke knyttet perifere orienteringer i væsentligt omfang. Subjektets relation til objekter udtrykker næsten altid et centralt motiv. Årsagen til denne åbenlyse mærkværdighed kan enten være stoffet, de meget primitive mennesker, eller forfatterens mildt sagt pædagogiske forhold til sine motiver. Om virkningen af centraliseringen er der til gengæld ingen tvivl. Værkerne er fattige på motiver, og motiverne gentages snesevis af gange i tilknytning til forskellige objekter. Den æstetiske effekt er vanskeligheden af at opfatte subjekterne som udtryk for mennesker, de virker som abstrakte konstruktioner.

For *Bræens* vedkommende er det rimeligt at starte beskrivelsen med en redegørelse for det kulturelle system, som er homogent værket igennem. Romanen er ganske vist opdelt i to halvdele med et ganske anseligt tidsrum imellem, men udtrykkene for systemet er identiske. Først idesystemet i dets simple udformning, herunder forestillingen om den menneskelige natur. "Selv Dyrene, der drømmer paa deres egen blinde lydige Vis, bevarer i den Frimodighed hvormed de opæder hinanden endnu Mindet om hin svundne Uskyldstilstand, før Kulden kom ind i Verden." (J. V. Jensen: Skr. 6 — Gyl. 1916 p 22)" — Kammeraterne som ligger og sover rundt om Baalet, kun er de maaske gennemgaaende slankere, smukkere i Haarlaget og af blidere Vækst. Deres vilde Ydre fører dem hen til Skovens Dyr, hvis Gratie de endnu deler." (p 17) Til et subjekt er kun knyttet uorganiserede aktuelle motiver, som vedrører objekterne mad, leg og forplantning. Der er principielt ingen sekundære motiver, udtrykt gennem ordet uskyldighed. Hukommelse og anticipation eksisterer altså principielt ikke. Af vigtighed er den orientering, der vedrører forplantningen. "I Urskovene nærmede Mand og Kvinde sig hinanden som Ulve, og ingen Kvinde blev Moder uden med Mærker i Nakken af Mandens Tænder; - - ." (p 65) Den seksuelle orientering er principielt af samme karakter som beskrevet i "Hjulet", altså et fusionsforhold, sex-aggression overfor sex-overgivelse, hvor manden udtrykker den første og kvinden den anden orientering. I modsætning til "Hjulet" indgår orienteringen ikke i konfliktforhold, men effektueres umiddelbart. Man kan sige, at der i dette kulturelle system er en bemærkelsesværdig identifikation af emner, der normalt holdes adskilt. "I Norden gennemlevede Menneskeheden sin

Barndom, og Mindet derom, der er saa dybt og smerterigt, det er det tabte land." (p 22) Sammenhængen mellem den barnlige uskyldighed og den sadistisk-masochistiske sexualitet er vanskelig at se. Der er formentlig tale om en privat splittelse hos forfatteren, som det ikke er lykkedes at interpretare. At adjektiverne, som er tilknyttet de to emner, er overordentlig værdiladede, men med forskelligt fortegn, kunne tyde derpå. Ideer om grupper. Her finder man den helt elementære gruppeopfattelse. "Men da han var kommen nær nok, stod De op og mødte ham med et samlet rasende Skrig. De gik udenfor Hulen og modtog ham i Flok med vrede Skældsord og Trusler." (p 33) At være indenfor den tilfældige forsamling er absolut positivt, at være udenfor eller afvige er absolut negativt. Ideer om ting. Der er kun tilknytning til ting, der umiddelbart kan fremtræde som objekter for leg, fortæring og beskyttelse. Sådanne objekter er pålagt positiv betydning, mens resten af den omgivende natur opfattes som en trussel mod eksistensen. Ideer om kulturelle systemer. Da subjekterne kun i meget ringe grad har bevidsthed om såvel deres eget som andre kulturelle systemer, er disse forestillinger naturligvis ikke artikulerede i værket. Der findes kun en antydning af en forestilling, vedrørende objektet i tilknytning til beskyttelse og fortæring, ilden. "Dette grundede sig dog naturligvis i vedkommende fremmede Stammers Vankundighed og hele lave Standpunkt." (p 11) Det er ikke muligt at generalisere ud fra dette grundlag, men i sin anden udformning har systemet tydeligere formuleringer, som vil blive beskrevet. Da æstetiske systemer overhovedet ikke forekommer explicit i værket, kan man nu klassificere moralsystemet, hvis vigtigste aspekter er følgende. Passivitet. "Tiden kunde have omdannet hans Kræfter til Nag, saa at han var blevet sin Stamme netop den Svøbe, den fortjente, og Fedmen fra de store Ofringer vilde vel ogsaa en Gang have lagt sig paa hans Hjerte, naar Aarene hjalp til." (p 12) "Det kostede Suk hver Gang de maatte opgive de fædrene Haver, som ikke var gæstmilde mere; men de kom sig i Solskinnet længere sønderpaa, de sang af Glæde naar de havde plantet Vandringsstaven et nyt Sted og saa den sætte Skud, her var godt, og her skulde de blive; - - ." (p 14) Det karakteristiske er, at ændring af situationen ikke fører til en ændring af motiverne, en nyorientering til påvirkning af den ændrede situation. Universalisme. Systemet er i høj grad negativt overfor afvigelser og nyorienteringer, det udfører dem ikke selv (passivitet), og det tager yderligere kraftig afstand, når andre gør det.

"Allerede som ganske ung Purk havde Dreng vist den for en vordende Gode lidet passende Smag at gaa paa Jagt og det ikke en Gang i Flok med de andre yngste Jægere af Stammen men uselskabeligt og alene; - - ." (p 11) I sammenhæng med de øvrige domme prioriteres kvalitet fremfor handling, medlemskabet af gruppen og positionen i denne danner grundlag for den positive og negative vurdering.

Den anden udformning af det kulturelle system, som udtrykkes i forbindelse med livet på bræen afviger på nogle områder, men for de fleste elementers vedkommende er udtrykket det samme. Vigtigst er universalismen. "Livet der blev ført paa Fjeldøen gennem flere Slægtled end nogen kunde overse, der gik flere Aartusinder, lignede ganske Drengs og Moas, de første Forældres Tilværelse, og det endte med at alt skulde være saadan." (p 91) "Det var mændene paa Bræen, de var bundne og viste det ikke engang." (p 97) Det er slutpunktet af en udvikling, Drengs oprindelige partikularisme er stivnet til konvention. For moralsystemets vedkommende er ligeledes kvalitetsprioriteten den samme, jf. Garmslægtens position i samfundet. Derimod prioriteres aktivitet fremfor passivitet. "Foruden den store Nordelefant jagede Mændene det uldhaarede Næsehorn, Ren og Moskusokse, Isbjørn og mange mindre Dyr, Ræve og Harer, - - ." (p 145) Vedrørende idesystemet om den menneskelige natur opretholdes sexorienteringen uforandret i begyndelsen. "- - - der gik lystige Sagn om Kvinderov med paafølgende Maaltider, hvor man i Festrusen havde spist Bruden med, saa at man for ikke at komme tomhændet hjem havde maattet gøre hele Togtet om igen." (p 88) "- - - og den halvt uvilkaarlige Grimasse hvormed man nærmede sig dem som for rent og bart at spise dem op, gik siden over til at betyde Kærtegn og Besiddelsesglæde." (p 141) Fusionen mellem sex og aggression er fastholdt i det kulturelle system, og det er værd at bemærke, at det er den eneste form for sexorientering, der udtrykkes i værket. Senere kommer sexorienteringen i en motiv-objekt konflikt, hvis forløb er en transmission, en passiv formindskelse af relationen, frastødning. "Der gik mere og mere sværmeriske Frasagn om Urskovens mørkladne yndige Døtre, men de enkelte Stykker der endnu kunde skaffes tilveje in corpore lugtede af Desmer og faldt ikke i Bræfolkets smag." (p 89) Som udtrykt i teksten produceres der samtidig fiktive erstatningsobjekter, der overtager de virkeliges plads i bevidstheden. Men udviklingen fortsætter. "Og efter at Afstanden og Tiden omsider ganske havde skilt de to Folk, blev enhver Tilbøjelighed for vilde Kvinder regnet for utugtig, hvorimod Drømme der nærmede sig frodigt af Sagnet antog stadigt dejligere Former og maatte ende med at frembringe selve det Skønne som en Verden for sig." (p 89) Der kommer nu tryk på selve driften mod disse objekter, og denne motiv-objekt-konflikt er den art af substitution, som kaldes sublimation. Samtidig er der en motiv-konflikt, hvor orienteringen hæmmes. Sex bliver synd. Denne udvikling af det kulturelle system ligner i høj grad Evanstons formulering af det samme i "Hjulet", mens det er bemærkelsesværdigt, at der ikke er knyttet nogen substitution og sublimation til begrebet "det tabte Land" og dets orienteringer i denne forbindelse.

Så meget om det kulturelle system. For handlingsbeskrivelsen er der to subjekter, hvis orienteringer er næsten identiske, og som jo også kronologisk følger efter hinanden og overtager funktionerne. Hvidbjørn er Dreng, der har fået et nyt navn. De orienteringer der er knyttet til subjekterne er som nævnt meget enkle, der er intet hieraki af orienteringer. Drengs centrale orientering er præstationen, som kommer til udtryk lige fra begyndelsen og som ustandselig effektueres lige til slutningen.

Diskrimination og hedonisme varierer naturligvis med situationerne, og det er ikke rimeligt at klassificere videre end til det, der allerede ligger i ordet. Af moralske aspekter er følgende væsentlige. Aktivitet. "Var det en Mand, eller var det et Væsen, som ingen kunde se, en mægtig ondsindet Aand? Kunde man da ikke dræbe ham, kunde han ikke tvinges til at vise sig og tage imod Kamp? Kunde en Økse paa rette Sted ikke stoppe hans Færd?" (p 21) En ændring af situationen medfører en nyorientering. Af samme citat ses også, at konfliktreaktionen, og det er den normale, er aggression. Der er handlingsprioritet, udtrykt utallige gange i forbindelse med jagt og kamp. Vigtigst er naturligvis partikularismen. Også den har utallige enslydende udtryk, her er et af dem. "Han havde givet sig til at brøle ud over Dalen i et Hovmod af Smerte, en ny Sang over den sunkne Jord, Trodssang, Nejsang, han havde vist Tænder, sunget, udfordret, ganske ene som han stod der paa Passet med en Fremtid for sig, der laa i stik modsat Retning af den alle andre Levende var slaaet ind paa." (p 39) Partikularismen er den røde tråd gennem hele handlingen.

Orienteringen søges i første omgang effektueret gennem bjergbestigningen som hævn over kulden, men den bryder sammen på grund af diskriminationens ufuldstændighed. "- - - mon der egentlig var nogen der efterstræbte ham og hans Stamme?" (p 31) Efter sammenbruddet erstattes den af en anden orientering.

"Dreng skammede sig for Himlens smilende Ansigt, han krøb under en Sten som en Orm og lod sig ikke se længe." (p 31) Denne orientering kan klassificeres som afmagt, diskriminationen og det hedoniske er afgjort med at stammen er pålagt positiv betydning. Det vigtigste moralske aspekt er universalisme. "Hurtigt bøjede han sig og fandt deres Spor i det opblødte Grus, han kendte hver enkelt og peb med Næsen mod Jorden, græd af Sorg over hvad der var sket og af Skræk over at de havde forladt ham." (p 32) Denne orientering kommer som nævnt i motiv-objekt konflikt og forløbet er aggression. "Og da Gjuk kom stadig nærmere under mere og mere sandseløse Forbandelser, gjorde Dreng rask et Skridt ind paa ham og kløvede hans Hoved, så Flintøksen stod ham ned i Kindtænderne." (p 34) Efter konfliktens afslutning er præstationen, bortset fra orienteringen til Moa, den eneste orientering, der er knyttet til Dreng. Klassifikation er den samme gennem hele forløbet. Yderligere beskrivelse vil være en gentagelse.

Orienteringen til Moa er skønt sparsomt udtrykt interessant. Det er karakteristisk, at deres møde er afslutningen på kapitlet med titlen "Jægeraar." "Men han viste Tænder i en sidste hævnerrig Følelse af hvad hun havde kostet ham af Længsel og Møje. ---Og dette var det første Smil." (p 61-62) Selv om det vil være forkert at betegne deres forhold som udelukkende en sadistisk-masochistisk relation, er der imidlertid ikke andre udtryk for deres sexualitet. Er der mere og andet mellem dem, må man gætte sig til det. Ellers er kvindens funktion at understøtte mandens præstation. "Og dog var der Ingenting i Verden hun bojede sig dybere under Læsset for end Mandens hellige Længsel, hvoraf hendes Part var at hun i umælende Trofasthed gjorde ham Følgeskab til Døden." (p 64)

Det er nødvendigt også at gøre rede for hvordan præstationen kausalt interpreteres i værket, selvom interpretationerne er sparsomme. Det er nævnt at Dreng havde længsel efter havet, men det knyttes ikke til præstationen, men til det seksuelle forløb som et symbolsk udtryk for en sublimering af sexorienteringen.

"Og forbunden med Smagen var en mærkelig klar og lykkelig Erindring om alt hvad han havde oplevet det par Timerstid han og Moa ---." (p 63) Dette udtryk trækker nærmest i den modsatte retning af præstationen. Egentlig skulle man tro, at Ilden var indbydende som symbolsk udtryk for resultatet af den konfliktraktion, der ligger til grund for det udviklings-teoretiske synspunkt, men kun en enkelt gang kan man med lidt god vilje se en sammenhæng. "Det lave sværtbefæstede Jordhul hvori Dreng laa med alt hvad der var hans hang fuld af Duft fra Ilden og det brændte Træ, der havde udsvedt sin sommerlige Sjæl, og Dreng syntes han igen befandt sig i Urskoven, i den svangre Grødeduft mellem harpiksdrevende og duggede Palmer." (p 79) Nogen substitution af motivet udtrykkes der ikke undtagen i det digt han siger, da han er ved at dø. I selve værket mangler substitutionen som forudsætning for præstationen. Ilden knyttes gennem hallucinationen til sexorienteringen, hvor Dreng svømmer omkring nede i vandet som en salamanderædende salamander, jf. også alle de statiske prædikater, der henviser til gæring, forrådnelse og - forplantning.

Det andet subjekt for handlingsbeskrivelsen, Hvidbjørn, udtrykker kun en eneste orientering, præstationen, og dens klassifikation er en gentagelse af den forrige. Den fylder hele forløbet og knytter sig på samme måde til en række forskellige objekter. Den kommer nogle gange i motiv-objekt konflikt, og forløbet er hver gang aggression. Der er et enkelt sted oplæg til en interpretation af præstationen, som afviger lidt fra det foregående. "Hvordan det saa forholdt sig med Skoven som havde været, saa var det just en Skov Hvidbjørn laa paa Rejse efter, men den skulde helst være levende og laa langt borte, i Syden, det var selve den Fremtid han higede efter. --- Og Tanken var ikke gal men Stammen brast itu som Muld da han

drog til sig, og en stump han fik op viste sig indvendig kun at være sort og flydende Dynd. Saaledes sank Skoven for Hvidbjørn i dobbelt Forstand." (p 116) Her udtrykkes konfliktraktionen som en sublimation, der netop afsløres som en sådan, men overførslen af motivet til den materielle præstation udtrykkes ikke.

Når man sammenligner "Bræen" og "Hjulet" kommer man til et mærkeligt resultat. De forestillinger om menneskelivet, som "Den lange rejse" så at sige skulle bevise, findes rigt og overdådigt nuanceret udtrykt i "Hjulet", mens enhver nuance og facettering er skåret bort i "Bræen", kun skelettet er tilbage, alt kødet er pillet af. Interpretationen af motivernes kausale forhold, udviklingen, er udtrykt både klart og nuanceret og såvel i symbolsk som i dynamisk form i "Hjulet", mens man skal lede med lys og lygte for at finde svage antydninger af interpretationer i det værk, der skulle bevise deres rigtighed. De antydninger, der er, viser en ændring af fortolkningen. Sexorienteringen som sadisme-masochisme er bibeholdt, og konflikten og sublimeringen er udtrykt, men det har jo ingen relation til præstationen. Dens forudsætning, sublimeringen og derefter substitutionen af forholdet til den uskyldige barndom, er forsvundet næsten helt ud af værket. Samtidig er der sket en sammenblanding af de to emners prædikater, jf. hallucinationen i forbindelse med ilden. De to opfattelser er jo ellers netop konfliktens modpoler. Der er da sket det, at idet interpretationerne er reduceret til næsten ingenting, har sexorienteringen sejret over præstationens forudsætninger. Denne udvikling kan også ses af "Bræen" alene, thi forfatterens holdning til sine figurer er ikke homogen. Den er ikke den samme i begyndelsen og slutningen. I den første del, hvor modsætningen Drengs præstation og de andre ikke er så stor, skildres "de indfødte" med en vis forståelse, men i slutningen må Hvidbjørns overlegne præstation forsvares med en regulær nedrakning. "--- de smaa skurvede Vilde, der holdt til i Krattet som Utoj, ---." (p 174) Det er således klart, at modsætningen mellem Hvidbjørn og Grævlingerne ikke skyldes forskel i udvikling, men er en omfortolkning af en sexuel konflikt. "I de nordiske lyse Nætter staar Birken med alt det rige Løv hængende ned over de trinde Stammer, der dæmmer som hvide blakkede Legemer; hele det fine Træ skælver som en Kvinde, hvis lange Haar er falden frem over Hovedet, ---. Ak Birken hænger med sit lyse nysudsprungne Løv som i dyb sorg, fordi den har drømt at den skal staa med sin Krone som et blodigt Haar og hvert Blad som et Saar der bløder, indtil den nogen hyldes i Snestormes Lagen. Det bævende Træ under den nordiske dejlige Nats Deltagelse, det er Vaar, den milde Vaar." (p 190) Grævlingerne begår altså et rituelt kvindemord af samme slags som skildret i "Hjulet". Det klareste bevis er naturligvis, at Grævlingerne er i stand til at forføre Hvidbjørn - seksuelt - med musikken. Udviklingen er således, at den rige forståelse for det menneske-

lige driftsliv, som J.V. Jensen beherskede i "Hjulet", er reduceret til ubehersket moralsk forargelse i "Bræen". Udviklingsteorien er i "Hjulet" en oprigtig fortolkning, men i "Bræen" er den en omfortolkning.

Erik Nielsen

**Jeg-novellen
med stadigt hensyn til Peter Seeberg.**

Af "Eftersøgningens" sytten noveller er kun de tre af dem jeg-noveller: "Spionen", "Patienten" og "Hullet". De er alle placeret i begyndelsen af novellesamlingen som nummer et, tre og fem og hører alle med til den store gruppe af noveller – tolv ud af sytten – hvis titel er et substantiv i bestemt form.

En jeg-novelle er en novelle fortalt i første-person af en fortæller, der deltager i det fortalte. Omfanget af denne deltagelse kan graduere stærkt. Sammenhold f.eks. jeg-fortællerens rolle som handlende person i "Spionen" og "Patienten" med jeg-fortællerens tilsvarende rolle i "Hullet". I sidstnævnte novelle er hans deltagelse i det (af ham selv) fortalte forløb så ringe, at han – med en gløse fra Wayne Booth – på det plan næsten er reduceret til en "observer", mens hans funktion som fortæller derimod er intakt. Jeg's fortæller-rolle behøver også kun at være af perifer beskaffenhed som f.eks. i rammefortællingen, hvor jeg'et kun har nødig at optræde i selve rammen i den hensigt at skabe forøget autoritet omkring det fortalte, for at vi kan tale om en jeg-novelle. En sekundær beretning kalder Staffan Björck et sådant episk forløb. Seeberg har – indtil videre – ikke skabt en rammefortælling, så jeg kan i det følgende se bort fra denne form for andenhåndsepik og i stedet koncentrere mig om den novelleform, hvor jeg-fortælleren fører ordet fra begyndelsen til slutningen, og hvor fortælleren tilhører det fortalte verdens og har rum og tid fælles med de personer, der befolker denne.

Wayne Booth skelner ikke mellem første og tredje-persons beretninger, fordi: "Perhaps the most overworked distinction is that of person. To say that a story is told in the first or the third person will tell us nothing of importance unless we become more precise and describe how the particular qualities of the narrator relate to specific effects." (The Rhetoric of Fiction, p.150). Booth opstiller i stedet to kategorier af fortællere, 1) dramatized narrators og 2) undramatized narrators og siger om den første: "In a sense even the most reticent narrator has been dramatized as soon as he refers to himself as 'I', or, like Flaubert, tells us that 'We' were in the classroom when Charles Bovary entered. But many novels dramatize their narrators with great fulness, making them into characters who are as vivid as those they tell us about. . ." (op. cit. p. 152). At citatet refererer til en prosaform, der implicerer jeg-beretningen, ses derved, at Booth som eksempel bl.a. nævner jeg-romanen par excellence, "Tristram Shandy". Og især citatets sidste punktum viser da også direkte hen til jeg-formens særlige karakteristikum: spændingen mellem en handlende og fortællende person. Booth understreger som nævnt ikke dette forhold, men indrømmer